

мр **Мирела Шарих**, библиотекар савјетник

saric.mirela@gmail.com

Оријана Вуковић, виши библиотекар

ojjabl75@gmail.com

Народна и универзитетска библиотека Републике Српске

Бања Лука

УДК 027.8

DOI 10.7251/BSCSR2310198S

ЗАВИЧАЈНА БАШТИНА И ВРИЈЕДНОСТИ ЗАВИЧАЈНИХ ЗБИРКИ ШКОЛСКИХ БИБЛИОТЕКА

Сажетак: Сачувати свједочанства о својим коријенима, обичајима, историји, култури, напретку и свему што чини идентитет једног краја, његову посебност, јединственост и специфичност, једна је од темељних вриједности библиотекарства. Завичајне збирке као драгоцен извор за истраживање и упознавање материјалних и нематеријалних добара у обавези су непрестано прикупљати наслијеђе свога краја, али га и дијелити, прилагођавајући се новим трендовима и младој публици. Школске библиотеке препознате су као изврсни чувари баштине у чије су темеље уграђене завичајне вриједности. Завичајна грађа похрањена у овим библиотекама представља заједничко благо које је обилно, разноврсно, често јединствено, али недовољно искоришћено.

Кључне ријечи: завичајна збирка, школска библиотека, културно наслијеђе, завичајно наслијеђе, промоција завичајности.

Има ли ишта љепше од путовање кроз простор и вријеме? Знамо ли упознавати прошлост корачајући кроз садашњост? Да ли уопште знамо ко смо и зашто смо такви какви јесмо? Желимо ли сазнати шта нас је обликовало? Много тога, поред чега пролазимо незаинтересовани, свједок је наше прошлости. Мјеста, споменици, записи, цртежи, фотографије, пехари, медаље, дуги и кратки записи и још много тога проткани су значајним догађајима и доживљајима који су обликовали друштво у којем живимо, наш завичај и нас саме. Нестали

свјетови пробуђени сјећањем скивеним у фондovima библиотека огледају се као стварност тајанствене приче, која има своју тежину. Завичајност као путоказ и реалност наше традиције васпитања и морала, али и завичајност у којој се огледа цијела реалност нашег града, општине и нас самих, скривена је у свим врстама библиотека, а понајвише у школским библиотекама.

Појам завичаја може се посматрати у широком опсегу и кретати се од најмањег подручја – села, засеоака, насеља с једне стране, преко кварта или дијела града, града, општине, предјела, региона (више градова и села), области, покрајине, републике,¹ а његове дефиниције иду од физичко-географских, преко административних, до историјских.²

Како школске библиотеке утичу у идентификацији завичаја и поимању завичајности питање је које многим запосленим у школи није јасно. Школске библиотеке специфичне су јединице унутар школског система, али су истовремено и сегмент локалне библиотечке и културне заједнице, које би, поред образовног и васпитног утицаја, требало да остварују и значајну културну функцију. Грађа похрањена у школским библиотекама представља заједничко благо које је обилно, разноврсно, често јединствено, али недовољно искоришћено. Прикупити тачан инвентар онога шта се у њој скрива велики је изазов. Чак и библиотекарски који раде у школским библиотекама нису свјесни чињенице да њихове збирке обухватају много више од обичне библиотечке збирке и да она обухвата школску архиву, важну школску документацију, фотографије, необјављене рукописе, заборављене школске часописе, разгледнице, честитке, нотне записе, картографску грађу, ефемерну грађу (у коју сврставамо: рекламне проспекте, летке, памфлете, брошуре, разне врсте каталога, плакате, посјетнице, календаре, интерне школске извјештаје, писма),

¹ Вукичевић, Дејан. О појму и изучавању завичаја. // Завичајне збирке у народним књижницама / уредник Лешчић, Ј. Загреб: Национална и свеучилишна књижница, 2011. Стр.33.

² Исто.

потом аудио и аудио-визуалну грађу, електронску грађу, итд., а све то дио је њиховог завичаја и завичајности, односно дио, како њихове, тако и завичајне збирке њиховог града или општине.

Улога школске библиотеке у образовању и културном идентитету и напретку била је тема заједничким документима Међународне асоцијације библиотекарских удружења (ИФЛА) и УНЕСКО-а, у којима се школска библиотека, са свим својим специфичностима посматра као дио јединственог библиотекарског система. Мисију школских библиотека, у оквирима општег културног и социјалног напретка и повећане бриге о образовању младих, ИФЛА и УНЕСКО одредили су 2000. године кроз програмски документ „Манифест за школске библиотеке“.³ Овај општи документ надограђен је 2005. године „Смјерницама за школске библиотеке“.⁴ Према њима, постоји више облика сарадње јавних, односно народних и школских библиотека као што су: заједничка обука особља, кооперативна изградња библиотечких збирки, заједничка реализација програма и пројеката, координација услуга и мрежа, сарадња у програмима образовања корисника, посјете ученика народној библиотеци, те заједнички пројекти и промоције.⁵ С тим циљем, у Смјерницама се препоручује и потписивање споразума о сарадњи, који би, поред осталог, требало да обухватају договорени облик сарадње, те добро дефинисан опис и области сарадње.⁶

У библиотечким круговима Републике Српске до сада се није довољно говорило и писало о сарадњи народних и школских библиотека у заједничкој изградњи завичајне збирке, која би увелико помогла идентификацији, спознаји и

³ ИФЛА/УНЕСКО Манифест за школске библиотеке. (2005). // Гласник Народне библиотеке Србије, бр. 1/2005. URL: <https://archive.ifla.org/VII/s11/pubs/manifesto-sr.pdf> ((07.04.2022.).

⁴ ИФЛА/УНЕСКО Смернице за школске библиотеке. (2005). // Гласник Народне библиотеке Србије, бр. 1/2005. URL: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/528/1/school-library-guidelines-sr.pdf> (07.04.2022.).

⁵ Исто, стр. 18.

⁶ Исто, стр. 17.

промоцији идентитета завичајности. Свјесни важности завичајних збирки свих библиотека, у којима лежи и чува се идентитет локалне заједнице, припадност једној културној, историјској и географској средини, кроз које се продубљује знање културног стваралаштва цјелокупне регије,⁷ све више се буди свијет о битности откривања и изградње великих завичајних збирки школских библиотека, које би биле препознате и које би постале дио понуде и промоције завичајности народних библиотека одређене заједнице.

Завичајни фонд школске библиотеке

Грађење и обogaћивање завичајног фонда школске библиотеке велики је изазов и у великој мјери може утуцати на измјену структуре фонда. Жеља школског библиотекара да свој фонд учини разноврсним, како по садржају, тако и по форми, упутиће га да паралелно са монографском грађом формира нпр. и збирку сопствене колекције електронских и писаних припрема за часове, радних материјала из свих предмета, тестова, наставних паноа, макета, географско-историјско-културних водича за екскурзије ученика, комплета школског листа, фотографских и филмских репортажа са екскурзија ученика и наставника, снимака добро припремљених и одрађених часова, ученичких културних и спортских манифестација, итд. У том фонду своје мјесто требало би да пронађу њихови записи о учитељима и наставницима који су оставили трага у свом педагошком раду са многобројним генерацијама, свједочанста о културним радницима који су радили или посјећивали школу, записи о истакутим ученицима, ученичка постигнућа, њихове плакете, медаље или пехари које су освојили за школу и још много тога што чини, посматрано у микро облику, завичајност те школе,

⁷ Тошић Грлач, Соња. Улога завичајне збирке у промоцији локалне заједнице. // Хрватски знанствено стручни скуп о менаџменту у туризму и спорту 1, 1(2010), Стр. 307-314. URL: [хттп://хрцак.срце.хр/55005](http://хрцак.срце.хр/55005) (25.05.2020).

која је у многим случајевима, вјеровали ми то или не, утицала и на грађење културних, образовних, социолошких и многих других облика дјеловања на идентитет завичајности цијелога града или општине.

Међутим, поред горепоменутог, школске би библиотеке кроз своју завичајну функцију требало да стварају и завичајну историју намијењену будићим генерацијама. Тежећи да буду мјесто сусрета различитих наставних подручја у овим би библиотекама ученици, учитељи, наставници језика, историје, географије, ликовне и музичке културе, али и многи други могли стварати и обликовати традицију и културу будућих покољења.

Сарадња због дјеча и младих као императив!

Многи су мишљења да је чување наслијеђеног културног блага, развој заједнице и њеног културног бића увелико условљено постојањем и дјеловањем библиотечког система, јер су библиотеке оне које посједују знање (или знају гдје га треба пронаћи) трудећи се пренијети га на друге, а нарочито на будуће генерације. Да ли је то случај са школским библиотекама велико је питање. Корисници школских библиотека у највећој су мјери дјеча и млади, а устаљено мишљење да школска библиотека учествује само у задовољењу њихових образовних и забавних потреба мора се превазићи. Оне би требало да се активно укључе у обликовање њихове личности, гдје велику улогу играју љубав, стрпљење, разумијевање и разиграност. Препознати као најбољи чувари баштине, дјеча културне обичаје и завичајне вриједности утемељене у дјетињству носе кроз цијели живот. Мишљења смо да управо њих треба да укључимо у истраживање, откривање, изградњу и богаћење завичајног фонда школске библиотеке. Допустимо да дјечја наивност истражује и у школској архиви и у својој породици, чуди се, застајкује, пита, уочава без аутоматизма опажања, што се све дешава на путу сазнавања. Под том визуром сваки детаљ реалности може бити очућен, претворен у загонетку или у тајанствени извор

сањарења. Без обзира што њихову наивност коју одликује анимизам, магизам и номинални реализам морамо им се обраћати као поштованом саговорнику⁸, јер је то једини пут да их заинтересујемо и да пробудимо њихову машту, али не машту о нестварном, већ машту која ће их одвести у минула времена нашег завичаја. Од изузетног је значаја да они заволе оно чему их учимо, јер је то једини начин да их учинимо осјетљивим за препознавање непознатог и за трагање за одговорима, што представља суштину проналажења завичајног идентитета. Силвија Тот у свом чланку „Мотивационе игре у почетној фази наставе“ из 2008. године истакла је битност приступа дјечи и њиховом мотивисању да нешто науче:

„Мотивационим играма иначе и ћутљивија деца и деца затворенија у себе брзо се отворе, постају приступачнија при решавању задатака. Овакав начин рада подстиче и оне ученике који су мало комотнији и нерадо уче.“⁹

Оно што је примарно за добар рад школске библиотеке у свим њеним сегментима, па тако и у изградњи и у богаћењу завичајног фонда, управо је мотивација кроз акцију дјеловања. Активна улога библиотека у односу са својим корисницима, у овом случају са дјецом и младима, гдје се они емотивно укључују, осјећају и трагају, произвешће један, за њихову доб, динамичан однос према традицији и образовању.

Бит завичајних збирки уопште

Задатак завичајних збирки није само да чувају предмете који сведоче о богатству културног наслеђења једног народа, већ да непрестано трагају и откривају нове, још недовољно

⁸ Пиагет/Инхелдер 1978: Пиагет, Жан; Инхелдер, Бербер. Интелектуални развој детета. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1982.

⁹ Тот, Силвија. Мотивационе игре у почетној фази наставе. // Педагошка стварност, 54, 5/6(2008), стр. 488–497.

истражене сегменте завичајне прошлости, да их непрекидно и изнова представљају, постављајући их у контекст савременог човјека. Кроз интерпретацију знања које нуди наслијеђе наше завичајне збирке треба да подстичу кориснике да критички промишљају своју стварност, у реалном времену и са стварним људима. Устаљено је мишљење да културна баштина стварно постоји ако се у неком облику практикује, ако се кроз културно наслијеђе афирмише и презентује нешто инспиративно, нешто добро, ако се презентује нека вјештина из прошлости и ако се у њој проналазе подстицаји за садашњост.¹⁰

Њихова бит јесте да морају доприносити општем добру заједнице у којој дјелују, јер су у њега уплетене чињенице, поуке, вјештине, врлине, авантуре и животи људи некога краја. Били јунаци, великани или обични људи који су оставили трага на историју завичаја у великом броју случајева веома су далеки нашим корисницима, а то се мора промијенити.

Информације које може пружити један добро постављен завичајни фонд од непроцјењивог су значаја било да су научног, културног, спортског, образовно-одгојног и било ког другог карактера¹¹, јер управо је он показатељ културне зрелости једне средине и најбоље огледало друштва у којем живимо и дјелујемо.¹² Распакивањем, плима успомена које нас уче одређеним сегментима или само тренуцима прошлости, библиотеке својом завичајношћу попримају другу димензију сврхе, тумачећи нам ко смо сада и ко смо били некада.

Примјери добре праксе – скривена блага

У библиотеци ОШ „Брод Моравице“ у западном дијелу Горског котара у Републици Хрватској, пронађено је око 600

¹⁰ Шола, Томислав. Установе јавне меморије и њихова природа. // Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства, XII, 22 (2013). URL: https://citaliste.rs/casopis/br22/sola_tomislav_1.html (04.05.2022)

¹¹ Вукичевић, Дејан. Нав. дј., стр. 39

¹² Стипанов. Јосип. Књижнице и друштво. Загреб: Школска књига, 2010. Стр. 15.

јединица изузетно вриједне грађе (књига и часописа), која је годинама била скривена. На основу претраживања каталога већих хрватских библиотека, закључено је да је ријеч о старим и ријетким књигама и бројевима часописа који су важни за проучавање хрватске историје и историје школства. Печати на грађи указују да су то дијелови фондова библиотека затворених подручних школа. Грађа није имала адекватан смјештај, али је сачувана захваљујући чињеници да се налазила на висини и у сувом простору, заштићена од случајних механичких оштећења и сунчевих зрака. Пронађена грађа, која потиче из 19. и с почетка 20. вијека, садржајно припада разним подручјима и изузетно је вриједна, како за завичајност тога краја, тако и за националну историју хрватског школства.¹³

Добар примјер откривања скривеног блага школских библиотека налазимо и у Добоју у Републици Српској. ЈУ Народна библиотека Добој у оквиру рада своје Матичне и развојне службе подстакла је школске библиотеке добојске регије да истраже своје фондове. Многе школе, а да то вјероватно нису ни знале, скривале су у својим библиотекама старе и ријетке књиге од изузетног значаја, како за ту регију, тако и за цијелу Републику Српску. Покренута је конкретизација правне заштите ове грађе, а увелико се ради и на њеној презентацији и промоцији.¹⁴

Наведени примјери увелико нам указују на чињеницу какво се богатство крије у школским библиотекама. Стара и ријетка књига из ових фондова, подаци и литература о историјски и културно истакнутим личностима, установама и дешавањима једнога краја, грађа је о којој би требало да се зна гдје је

¹³ Mihelčić Živanović, Dijana. Skrivena baština u hrvatskim školama: selektivna bibliografija pronađenih starih knjiga u OŠ Brod Moravice. // Povijest u nastavi, XIII, 25 (1), 2015. Hrčak. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/244669> (04.05.2022).

¹⁴ 10. Narodna biblioteka Doboj. Izvještaj o radu (sa finsijskim izvještajom): JU Narodna biblioteka Doboj: za 2019. godinu. URL: <https://doboj.gov.ba/wp-content/uploads/2020/07/Izvjestaj-o-radu-Narodne-biblioteke-Doboj-za-2019.-godinu.pdf> (04.05.2022).

похрањена и гдје се може пронаћи. Подаци о овим збиркама морају бити достављени надлежним матичним службама. Поред рада на истраживању, проналажењу и промоцији оваквог културног блага никако се не смије занемарити ни рад на истраживању, проналажењу, промоцији, али и на стварању завичајног фонда који је битан (или ће то бити за одређен број година), како за саму школу у којој школска библиотека дјелује, тако и за локалну заједницу.

Закључак

У новије вријеме све је већи интерес за проучавање прошлости која се крије у завичајним збиркама школских библиотека. У њиховим просторијама, ормарима и спремиштима открива се вриједна, скривена грађа коју треба да сачувамо од заборава, али и од физичког пропадања. Та аутентична грађа требало би да постане предметом истраживања развоја материјалне и духовне културе некога локалитета, а њихова функција – омогућавање проучавања и промоције културе; школства; политике; социјалне, економске, демографске, етнографске и историјске традиције неког краја. Треба да постанемо свјесни да све библиотеке, укључујући и школске, тумаче ко смо били некада, јер „суштина библиотека је слобода... Ако не цените библиотеке онда не цените ни информацију, ни културу, ни мудрост. Угушујете гласове прошлости и штетите будућности“.¹⁵

Литература

1. Вукичевић, Д. О појму и изучавању завичаја. // Завичајне збирке у народним књижницама / уредник Лешчић, Ј. Загреб: Национална и свеучилишна књижница, 2011.
2. ИФЛА/УНЕСЦО Манифест за школске библиотеке. (2005). // Гласник Народне библиотеке Србије, бр. 1/2005. УРЛ:

¹⁵ Nil Gejmen. Zašto naša budućnost zavisi od biblioteka, čitanja i sanjarenja? URL: <https://sinhro.rs/zasto-nasa-buducnost-zavisi-od-biblioteka-citanja-i-sanjarenja/> (06.05.2022.).

- [хтпс://арцхиве.ифла.орг/ВИИ/с11/пубс/манифесто-ср.пдф](https://arhive.ifla.org/VII/c11/pubc/manifesto-sr.pdf)
(07.04.2022.)
3. ИФЛА/УНЕСЦО Смернице за школске библиотеке. (2005). // Гласник Народне библиотеке Србије, бр. 1/2005. УРЛ: [хтпс://репоситору.ифла.орг/битстрем/123456789/528/1/сцхоол-либразу-гуиделинес-ср.пдф](https://репоситору.ифла.орг/битстрем/123456789/528/1/сцхоол-либразу-гуиделинес-ср.пдф) (07.04.2022.).
 4. Тошић Грлач, Соња. Улога завичајне збирке у промоцији локалне заједнице. // Хрватски знанствено стручни скуп о менаџменту у туризму и спорту 1, 1(2010), Стр. 307-314. УРЛ: [хтп://хрцак.срце.хр/55005](http://хрцак.срце.хр/55005) (25.05.2020)
 5. Пиaget/Инхелдер 1978: Пиaget, Жан; Инхелдер, Бербер. Интелектуални развој детета. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1982.
 6. Тот, Силвија. Мотивационе игре у почетној фази наставе. // Педагошка стварност, 54, 5/6(2008), стр. 488-497.
 7. Шола, Томислав. Установе јавне меморије и њихова природа. // Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства, ХИИ, 22 (2013). УРЛ: [хтпс://циталисте.рс/часопис/бр22/сола_томислав_л.хтмл](https://циталисте.рс/часопис/бр22/сола_томислав_л.хтмл) (04.05.2022.).
 8. Стипанов, Josip. Књижнице и друштво. Загреб: Школска књига, 2010. Стр. 15.
 9. Mihelčić Živanović, Dijana. Skrivena baština u hrvatskim školama: selektivna bibliografija pronađenih starih knjiga u OŠ Brod Moravice. // Povijest u nastavi, XIII, 25 (1), 2015. Hrcak. УРЛ: <https://hrcak.srce.hr/clanak/244669> (04.05.2022.).
 10. Narodna biblioteka Doboj. Izvještaj o radu (sa finsijskim izvještajom): JU Narodna biblioteka Doboj: za 2019. godinu. УРЛ: <https://doboj.gov.ba/wp-content/uploads/2020/07/Izvjestaj-o-radu-Narodne-biblioteke-Doboj-za-2019.-godinu.pdf> (04.05.2022.).
 11. Nil Gejmen. Zašto naša budućnost zavisi od biblioteka, čitanja i sanjarenja? УРЛ: <https://sinhro.rs/zasto-nasa-buducnost-zavisi-od-biblioteka-citanja-i-sanjarenja/> (06.05.2022.).

LOCAL HERITAGE AND VALUES OF THE LOCAL COLLECTIONS OF SCHOOL LIBRARIES

Abstract: Conservation of testimonials of one's origin, customs, history, culture, progress and everything that forms the identity of an area, its particularity, uniqueness and specificity, is one of the fundamental values of librarianship. Local collections as a valuable source for research and familiarization with tangible and intangible goods are obliged to

constantly collect the heritage of their region, but also to share it while adapting to new trends and young audience. School libraries, whose foundations are embedded with local values, are recognized as excellent keepers of heritage. The local collection, stored in these libraries represent common treasure that is great, diverse, often unique but insufficiently used.

Keywords: local collection, school library, cultural heritage, local heritage, promotion of the local heritage.
